

สมบัติ จันทรวงศ์ : กับบทวิเคราะห์การศึกษาทางการเมือง ในงานเขียนประเภทนิทานของสุนทรภู่

จุไรรัตน์ รัตติโชติ*

การศึกษาของสมบัติ จันทรวงศ์ ครั้งนี้มีประเด็นการศึกษาที่สำคัญอยู่สองส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการศึกษาการสะท้อนลักษณะ และความนึกคิดเกี่ยวกับการเมืองของสังคมไทยในสมัยของสุนทรภู่ และส่วนที่สองเป็นการศึกษามโนคติหรือความคิดส่วนตัวของกวี

สมบัติ จันทรวงศ์ สนใจที่จะศึกษาทางการเมืองที่ปรากฏในงานของสุนทรภู่นั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากการศึกษาทางการเมืองในงานเขียนประเภทนิทานในสมัยโบราณ ที่มีแต่การแสวงหาอาวูวิเศษ และศิลปะในการสู้รบ ส่วนงานเขียนประเภทนิทานของสุนทรภู่บางเรื่อง เช่น พระอภัยมณี และงานที่เขียนขึ้นในช่วงหลังเป็นการศึกษาในเรื่อง "วิสัย" ก่อนที่จะกล่าวถึงประเด็นอื่น ผู้เขียนขอกกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เขานำงานเขียนประเภทนิทานของสุนทรภู่มาศึกษา ว่ามี 4 ประการ คือ สุนทรภู่เป็นทั้งกวีและผู้อยู่ใต้ปกครอง จึงน่าจะสร้างงานที่แสดงภาพความคิดอ่านของสังคมไทยในสมัยนั้นได้ดี และกว้างกว่าที่อื่นที่เป็นชนชั้นสูง งานของสุนทรภู่ได้รับความนิยมจากชนทุกชั้นทุกสมัย กลอนของสุนทรภู่ง่ายต่อการศึกษาเมื่อเทียบกับโคลง ฉันท์ หรือคำประพันธ์ของกวีท่านอื่น และสุนทรภู่น่าจะเป็นตัวแทนของคนต้นรัตนโกสินทร์ได้หาก "ความนึกคิดและภาษาของคนไทยสมัยปลายอยุธยา กับต้นรัตนโกสินทร์ยังคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นส่วนใหญ่" (สมบัติ จันทรวงศ์, 2519 : 107) เหตุประการสุดท้ายของสมบัติ จันทรวงศ์ มีส่วนที่น่าสังเกตบางประการ คือ ทำให้น่าสงสัยว่าการเป็นตัวแทนของคนต้นรัตนโกสินทร์ยังคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตรงส่วนนี้น่าจะวิเคราะห์ถึงเจตนาของสมบัติ จันทรวงศ์ ที่กล่าวไว้เช่นนี้ได้ว่าเจตนาของสมบัติ จันทรวงศ์ คือ ถ้าแนวคิดของคนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เป็นแนวคิดที่สืบต่อจากแนวคิดของคนในสมัยอยุธยาตอนปลาย และถ้าสุนทรภู่เป็นตัวแทนของคนในสมัย

*อาจารย์ ประธานหลักสูตรภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

รัตนโกสินทร์ ที่ยังมีแนวคิดที่คล้ายคลึงกับคนในสมัยปลายอยุธยาแล้ว ผลงานของสุนทรภู่ก็จะเป็นตัวแทนทางความคิด ทั้งสมัยปลายอยุธยาและสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ถ้าหากเจตนาของสมบัติ จันทรวงศ์ ที่ได้เลือกงานของสุนทรภู่ที่ศึกษาในประการสุดท้าย เป็นเช่นที่กล่าวมานั้นนับได้ว่าสมบัติ จันทรวงศ์ มีเหตุผลในการเลือกวรรณกรรมของสุนทรภู่มาเป็นตัวแทนความคิดของคนในยุคสมัยเดียวกับสุนทรภู่ที่สมเหตุสมผลอยู่ และประกอบกับเหตุผลที่ว่าสุนทรภู่น่าจะเป็นตัวแทนของยุคได้ เพราะสุนทรภู่เป็นคนสามัญที่ใกล้ชิดกับทั้งกษัตริย์และชาวบ้านธรรมดา จึงทำให้เหตุผลในการเลือกศึกษางานของสุนทรภู่นั้นมีความหนักแน่นชัดเจน และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าการให้กวีคนใดคนหนึ่งเป็นตัวแทนแสดงโลกทัศน์ของคนในยุคหนึ่งออกจะเป็นเรื่องเสียงอยู่มาก ถึงแม้ว่ากวีในยุคสมัยเดียวกันจะมีแนวคิดและโลกทัศน์บางส่วนที่เป็นลักษณะร่วม เพราะถูกหล่อหลอมมาจากวิถีชีวิตและสังคมในยุคสมัยเดียวกัน แต่กวีแต่ละคนก็มีมโนคติที่เป็นของตน ที่อาจทำให้ความคิดในบางส่วนของกวีร่วมสมัยแต่ละท่านมีลักษณะที่แตกต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น การนำวรรณกรรมของสุนทรภู่มาศึกษาแต่เพียงคนเดียว เราจะรู้ได้อย่างไรว่าส่วนไหนของสุนทรภู่เป็นลักษณะหรือเป็นแนวคิดร่วมของยุคสมัย และส่วนไหนเป็นแนวคิดเฉพาะตนของกวี และในเมื่อสุนทรภู่อยังเป็นกวีที่เป็นผู้อยู่ใต้ปกครองซึ่งแตกต่างจากกวีอื่นส่วนใหญ่ที่เป็นคนชั้นสูงด้วยแล้วก็ยิ่งอันตราย เพราะมีฐานะที่แตกต่างไปจากกวีท่านอื่นมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นการศึกษาของ สมบัติ จันทรวงศ์ โดยที่ยึดสุนทรภู่เพียงคนเดียวว่าเป็นตัวแทนของยุคสมัยนั้น ถือเป็นการบกพร่องที่ถูกต้อง หากจะศึกษาวรรณกรรมเพื่อค้นหาแนวคิดอันเป็นการแสดงออกของยุคสมัยนั้น สมควรที่จะศึกษาผลงานของกวีหลายคน โดยอาจจะเลือกมาเฉพาะงานที่เด่นหรือเป็นที่นิยมของกวีแต่ละท่านในสมัยนั้น เพื่อหาแนวคิดที่มีร่วมกันระหว่างผู้สร้างและผู้เสพ เพราะวรรณกรรมนั้นไม่ได้สะท้อนออกมาแต่แนวคิดเฉพาะผู้แต่ง แต่แนวคิดส่วนนั้นผู้เสพต้องยอมรับด้วย จึงถือได้ว่าเป็นแนวคิดร่วมและเป็นตัวแทนของยุคสมัย

ในด้านการวางลำดับเนื้อหาหรือประเด็นของการศึกษาคั้งนี้ สมบัติ จันทรวงศ์ ได้วางเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) บทนำ 2) ขอบเขตของการศึกษาและการเมือง 3) การเตรียมตัวเป็นกษัตริย์ 4) วิสัยกับความสำเร็จทางการเมือง และ 5) บทสรุป จะเห็นได้ว่าการเรียงลำดับขั้นตอนและประเด็นการศึกษาของสมบัติ จันทรวงศ์ เริ่มบทวิเคราะห์ของตนโดยกล่าวนำถึงลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่ดำเนินเรื่องด้วยการพลัดพรากจากบ้านเมืองของตัวเอกที่เป็นฝ่ายชาย ซึ่งต้องฝ่าฟันอุปสรรคมาด้วยอาวุธวิเศษ จบลงที่ชัยชนะและได้ครอบครองเมืองพร้อมทั้งนางเอก

สมบัติ จันทรวงศ์ ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของวรรณคดีดังกล่าวว่า ในวรรณคดีประเภทนิทานสมัยโบราณนั้นไม่ปรากฏการศึกษาอบรมบุคลิกภาพหรือนิสัยตามแบบฉบับอันเป็นการศึกษาเพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ปกครองเพราะฐานะของผู้ปกครองนั้นได้มาโดยกำเนิด การกล่าวนำเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงมูลเหตุแห่งความเป็นมาที่ทำให้สมบัติ จันทรวงศ์ สนใจศึกษาทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจกับประเด็นการศึกษาในส่วนถัดมา

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาในส่วนถัดมา ก็คือ ขอบเขตของการศึกษาและการเมืองวิเคราะห์แนวคิดพื้นฐานของสุนทรภู่ เพื่อที่จะจำกัดขอบเขตการศึกษาในทัศนะของสุนทรภู่ว่าอะไรคือส่วนที่มนุษย์ศึกษา และเรียนรู้ได้ และอะไรคือสิ่งที่ควรจรรูรวมทั้งที่จะจำกัดขอบเขตทางการเมืองอย่างที่สุนทรภู่เข้าใจ การศึกษาพื้นฐานแนวคิดของสุนทรภู่มักทำให้ทราบว่าแนวความคิดของสุนทรภู่นั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของพระพุทธศาสนา เช่นเรื่อง บุญ กรรม หลังจากนั้นสมบัติก็นำกรอบแนวคิดพื้นฐานของสุนทรภู่นี้ไปศึกษาในประเด็นการศึกษาทางการเมือง ส่วนในหัวข้อถัดมา "การเตรียมตัวเป็นกษัตริย์ เครื่องมือหรือการศึกษา" สมบัติ จันทรวงศ์ได้วิเคราะห์แยกแยะให้เห็นลักษณะที่แตกต่างของการเตรียมตัวเป็นกษัตริย์ทั้ง 2 แบบ ทั้งการเตรียมตัวที่เหมือนกับวรรณกรรมในสมัยโบราณ เช่น การแสวงหาอาวุธวิเศษ และการเรียนรู้ในศิลปะกับการเตรียมตัวในลักษณะใหม่ ในด้านการอบรมให้เกิดการใช้ปัญญา โดยส่วนนี้ทำให้ สมบัติ จันทรวงศ์ ได้สร้างข้อสรุปที่ชัดเจนออกมาว่าการใช้สติปัญญาเป็นการศึกษาในลักษณะใหม่ งานของสุนทรภู่มีความเด่นชัดในเรื่องการล่องเรือวิสัยของมนุษย์ ตลอดจนการใช้กลอุบายและความฉลาดในการเจรจา (สมบัติ จันทรวงศ์, 2519 : 156) หลังจากนั้น สมบัติ จันทรวงศ์ ก็นำเอาข้อสรุปที่ได้คือ การใช้ปัญญาคือการล่องเรือวิสัยนี้ จะมีส่วนในการสร้างความสำเร็จทางการเมืองอย่างไรซึ่งจะอยู่ในประเด็นที่ 4 ของบทความนี้ หลังจากนั้นจึงประมวลผลการวิเคราะห์ทั้งหมดลงในบทสรุปเพื่อความชัดเจนอีกครั้ง

ตามที่ได้อธิบายมานี้จะเห็นได้ว่าการวางลำดับขั้นตอนหรือประเด็นการศึกษาของสมบัติ นั้นล้วนมีความสอดคล้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และในการวิเคราะห์แต่ละประเด็นนั้น สมบัติ ได้มีการนำเอาข้อความในวรรณกรรมส่วนที่ตนเห็นว่ามีเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ตนวิเคราะห์ยกตัวอย่างประกอบให้เห็นจริงเป็นอันมาก ทำให้เหตุผลของการวิเคราะห์นั้นมีความน่าเชื่อถือ

แต่อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่าในประเด็นย่อย ๆ ของแต่ละประเด็นใหญ่ สมบัติ จันทรวงศ์ ใช้วิธีการเขียนที่ซับซ้อน และไม่กำหนดประเด็นย่อย ๆ ให้ชัดเจน ทำให้เข้าใจยาก และในบางครั้งสมบัติ จันทรวงศ์ ก็วิเคราะห์ตัวอย่างผิวเผินและด่วนสรุปจนเกินไปซึ่งการยกตัวอย่างในการวิเคราะห์ในหลายประเด็นตัวอย่างที่อ้างถึงนั้นก็เพียงแต่นำมาวางโดยมิได้ตีความอย่างชัดเจน เช่น กล่าวถึง "นิราศสุพรรณ" ว่าแสดงทัศนะของสุนทรภู่ที่มุ่งแต่ความสุขใกล้ตัวในโลกปัจจุบันโดยได้ยกข้อความในนิราศตอนหนึ่งว่า

ขอเดชะพระพุทธเจ้า	จงเห็น
อุตสาห์มาเข้าเย็น	ยากไร้
ปรารถนาว่าจะเป็น	ปัจเจกพุทธ ภูมิเอย
บุญช่วยด้วยให้ได้	ดุจข้าอาวรณ์
ยังไปไม่พ้นภพ	สงสาร
ขอปะพระศรีอารีย์	อีกเล่า
ตราบถึงซึ่งนิพพาน	กายภาค หน้าเอย
ขอสุขทุกข์ไศกเศร้า	สิ่งร้ายหายสูญ

การยกตัวอย่างมาเพื่ออ้างถึงการวิเคราะห์ของตนในส่วนนี้เป็นตัวอย่างความบกพร่องของสมบัติ จันทรวงศ์ ในการศึกษาครั้งนี้ ทั้งในแง่ของการตีความอย่างผิวเผิน ทั้งในการยกตัวอย่างที่เพียงแต่นำมากองๆ ไว้ ดังจะเห็นได้ว่า สมบัติ จันทรวงศ์ ไม่ได้ชี้ให้เห็นว่า ข้อความตรงส่วนไหนในตัวอย่างนี้ที่แสดงทัศนะของสุนทรภู่ว่ามุ่งแต่ความสุขส่วนตัวในโลกปัจจุบัน ถ้าหากว่าตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงแนวคิดที่ สมบัติ จันทรวงศ์ กล่าวไว้จริง ถึงแม้จะไม่วิเคราะห์ออกมาให้เห็นอย่างชัด ๆ ผู้อ่านก็คงจะตีความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์ของ สมบัติ จันทรวงศ์ กับบทที่ยกมาประกอบนั้นได้ แต่เท่าที่พิจารณาแล้วก็ไม่เห็นว่าตัวบทที่ยกมามีส่วนใดที่แสดงให้เห็นทัศนะของสุนทรภู่ว่าที่ สมบัติ จันทรวงศ์ อ้างเลย เพราะทั้งความปรารถนาเป็นปัจเจกพุทธภูมิและขอปะพระศรีอาริย์ ล้วนแต่แสดงถึงความหวังสู่พระนิพพานอันเป็นทางสูงสุด นอกจากนี้ แล้วข้อความที่ไม่ได้เน้นในกลอนที่สองที่กล่าวว่า "ตราบถึงซึ่งนิพพาน ภายภาคหน้าเอย" ก็ยังแสดงถึงทัศนะในความมุ่งหวังจะขอพบพระนิพพานไว้อย่างชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้ สมบัติ จันทรวงศ์ จะตีความว่าแสดงทัศนะที่มุ่งแต่ความสุขในโลกปัจจุบันได้อย่างไรกัน

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า สมบัติ จันทรวงศ์ วิเคราะห์ด้วยทฤษฎีผิวเผิน ก็คือการยกตัวอย่างนางละเวงที่กล่าวต่อนางยุพาผกาเมื่อเกิดแผ่นดินไหวที่กรุงลงกา สมบัติ จันทรวงศ์ ยกข้อความนี้มาเป็นตัวอย่างเพื่อสนับสนุนแนวคิดของตนที่วิเคราะห์สิ่งที่สุนทรภู่เห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้หรือเป็นสิ่งที่สุนทรภู่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรเรียนรู้เพื่อที่จะสามารถเอาตัวรอดและมีความสุขในโลกที่ไม่แน่นอนนี้ (สมบัติ จันทรวงศ์, 2519 : 156) สมบัติ จันทรวงศ์ ยกตัวอย่างบทส่วนนี้เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าการละวิสัยของคนรวมไปถึงการบรรลุพระนิพพานเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็หมายความว่าความรู้ในการบรรลุนิพพานไม่ใช่สิ่งที่อยู่ในขอบเขตการเรียนรู้ของมนุษย์ เพราะสมบัติ จันทรวงศ์ กำลังศึกษาว่าอะไรคือสิ่งที่เป็นไปได้ อะไรคือสิ่งที่ควรศึกษาในทัศนะของสุนทรภู่ จะเห็นได้ว่าตัวอย่างที่สมบัติ จันทรวงศ์ ยกมานั้นไม่ได้สนับสนุนความคิดของสมบัติ จันทรวงศ์ ในแง่นี้เลยเพราะ "ประชาราษฎร์หรือมันจะละวิสัย" เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ทุกกรณี คือ หมายความว่าให้ละวิสัย "ถือศีลกินบวช" พร้อมกันทั้งธานีทำไม่ได้ แต่อาจทำได้รายบุคคล หากสมบัติ จันทรวงศ์ จะอาศัยข้อมูลและการตีความของตนชี้ว่าวิสัยนำไปสู่ทางรอดในโลกนี้เท่านั้น สมบัติ จันทรวงศ์ ไม่ใช่ความรู้เพื่อแสดงความหลุดพ้น เช่นการเข้าถึงพระนิพพาน สมบัติ จันทรวงศ์ ก็ต้องหาเหตุผลมาอธิบายต่อว่า พระอริยสงฆ์หรือสมณะรูปต่างๆ ที่ปรากฏชื่อเสียงประจักษ์ทั่วไป อาทิ ท่านพุทธทาสภิกขุ หรือ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ฯลฯ นั้นเล่าหมายความว่าอย่างไร วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์เหล่านี้มิได้เป็นเครื่องชี้ว่าทางรอดในระดับอภิปรัชญา สามารถกระทำได้หรือ

การตั้งประเด็นวิสัยกับความสำเร็จทางการเมืองในช่วงต่อมา สมบัติ จันทรวงศ์ ได้ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จทางการเมืองนั้น ต้องอาศัยความรู้เรื่องวิสัยเป็นสำคัญ ซึ่งสมบัติ จันทรวงศ์ ได้ระบุต่อมาอีกว่า วิสัยที่พึงรู้นั้นเกี่ยวข้องกับสองชนชั้นในสังคม คือ ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ และผู้อยู่ใต้ปกครองทั่วไป วิสัยของกษัตริย์ในนิทานของสุนทรภู่ที่สมบัติ จันทรวงศ์ กล่าวถึงคือ ความรักในเกียรติที่ทำให้ "ยอมเสียสละทุกอย่างแม้แต่ชีวิตเพื่อหลีกเลี่ยงความอับอายและเพื่อรักษาเกียรติยศ...

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๒

สมบัติ จันทรวงศ์ : กับบทวิเคราะห์
จุไรรัตน์ รัตติโชติ

ถึงแม้ว่าในหลาย ๆ กรณี... จะเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดอย่างยิ่ง” (สมบัติ จันทรวงศ์, 2519 : 159) วิสัยของผู้ที่อยู่ใต้ปกครองจะไม่ต่างกันในเรื่องความหยิ่งในเกียรติไม่กลัวตายเพียงแต่เกียรตินั้น มาจากการได้ใช้ผู้ปกครอง สมบัติ จันทรวงศ์ ได้ชี้ให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์เพื่อความสำเร็จทางการเมืองโดยได้ยกตัวอย่างตอนที่นางเสาวคนธ์หนีจากเมืองการเวกไปสู่โรมวิสัย และได้ใช้ความรู้เรื่องวิสัย ในแง่ความหยิ่งในเกียรติของกษัตริย์วางอุบายเพื่อเอาชนะท้าววาละโลม การวิเคราะห์ของ สมบัติ จันทรวงศ์ ในประเด็นนี้จะทำให้ภาพลักษณ์ของตัวละครสองชนชั้นนี้ตกต่ำลงมาก ทั้งที่จริงแล้วพฤติกรรมดังกล่าวของตัวละครนั้นแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่น่าชื่นชมมากกว่าที่จะถูกมองเป็นเพียงความหยิ่งที่ไม่สมเหตุสมผลดังที่ สมบัติ จันทรวงศ์ กล่าว และส่วนนี้ก็น่าจะเป็นส่วนชีวิตหรือยืนยันได้ว่าการศึกษาของ สมบัติ จันทรวงศ์ ครั้งนี้มุ่งที่จะใช้กรอบความคิดทางการเมืองมากเกินไป

ตามที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า บทความเรื่อง “บทวิเคราะห์การศึกษาทางการเมืองในงานเขียนประเภทนิทานของสุนทรภู่” ของ สมบัติ จันทรวงศ์ เป็นงานวิจัยที่มีทั้งจุดเด่นและจุดด้อย คือใน ส่วนของจุดเด่น สมบัติ จันทรวงศ์ ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาทางการเมืองในงานของสุนทรภู่จะสะท้อนความคิดของคนในสมัยรัตนโกสินทร์ได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงบางส่วน เพราะวรรณกรรมของสุนทรภู่เพียงคนเดียวไม่สามารถเป็นตัวแทนของยุคสมัยได้ก็ตาม ในส่วนข้อด้อยนั้น งานชิ้นนี้มีหลายประการ เช่น การวิเคราะห์ตัวบทอย่างผิวเผิน และในบางส่วนก็เพียงแต่ยกมากองๆ ไว้ รวมตลอดถึงการศึกษาโดยมุ่งประเด็นทางการเมืองมากเกินไป ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้ก็ยังคงจัดเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพชิ้นหนึ่ง เป็นงานวิจัยที่สร้างความก้าวหน้าให้แก่การศึกษาทางมนุษยศาสตร์โดยเฉพาะการศึกษาในเชิง “สหวิทยาการ”

เอกสารอ้างอิง

ธเนศ เวศร์ภาดา. ม.ป.ป. “การวิจารณ์เชิงสังคมวิทยาและการเมืองเมื่อสมบัติ จันทรวงศ์ มององค์ประกอบเชิงซ้อนในงานของสุนทรภู่” ใน *ชีวประวัติและผลงานของสุนทรภู่*. กรุงเทพฯ : โครงการอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ จันทรวงศ์. “บทวิเคราะห์การศึกษาทางการเมืองในงานเขียนประเภทนิทานของสุนทรภู่” , *ในรักเมืองไทย* กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.